поєднується кілька різновидів синтаксичних відношень, а концесивний транслятив дає можливість виділити окремий різновид невласне-допустового складнопідрядного речення – інтенсивно-концесивного. Додаткове значеннєве нашарування кількісності та інтенсивності створюється за рахунок поєднання семантик концесивного транслятива та предиката.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Богородицький В. А. Общий курс русской грамматики. – М.; Л.: Соцэкгиз, 1935. – 365 с.
2. Городенська Катерина. Граматичний словник української мови: Сполучники. – Херсон: Вид-во ХДУ, 2007. - 340 с.
3. Кващук А. Г. Складнопідрядні речення з підрядними допустовими // Укр. мова і літ. в шк. – 1975. – № 8. – С. 44 – 51.
4. Теньер Л. Основы структурного синтаксиса. – М.: Прогресс, 1988. – 656 с.
5. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови: Підручник. – К.: Вид-ий центр "Академія", 2004. – 408 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Оксана Мачак – аспірантка кафедри української мови Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В.Винниченка.

Наукові інтереси: функіональна граматика української мови.

КОНСТРУКЦІЯ WERDEN+INFINITIV I У ЗНАЧЕННІ ТЕПЕРІШНЬОГОЧАСУ ТА ЙОГО ВІДПОВІДНИКИ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Катерина ПАНЧЕНКО (Львів, Україна)

У статті розглянуто контекстні умови реалізації werden+Infinitiv I зі значенням теперішнього та засоби відтворення цієї конструкції в українській мові.

Contextual realization of werden Infinitiv I with the temporal meaning of present is described in this paper. The ways of its translation into Ukrainian are analyzed.

Визначення часового значення конструкції *werden+ Infinitiv I* традиційно проводиться паралельно із визначенням модального значення. За аксіому прийняте відношення: теперішній час конструкції сигналізує значення припущення, а майбутній час сигналізує або припущення, або впевненість. Такий підхід особливо детально розроблений у дослідженні Г. Ґельгауза, хоча він і відмовляється від традиційних темпоральних значень «теперішнє» та «майбутнє», вважаючи їх психологічними та суб'єктивними. Основними темпоральними значеннями *werden+ Infinitiv I* він визначає два:

- дія із значенням припущення, що почалася на час мовлення.
- дія із значенням припущення, наміру, наказу, що ще не почалася на час мовленняДЗ: 124].

Семантичний опис *werdend* Infinitiv I У.Матцель і Б.Ульвештад проводять, розмежовуючи значення конструкції за критерієм «+/- гарантія (Gewähr)», та розглядають тільки ті випадки, коли конструкція вжита із значенням майбутнього [5:312]. Перший варіант *werden+Infmitiv* I позначає майбутні події такими, які обов'язково відбудуться, оскільки вони заплановані, вирахувані, запрограмовані, домовлені, призначені або наказані, і мають ознаку «+ гарантія»: *In wenigen Minuten werden wir auf dem Rhein-Main-Flughafen landen.* (цит. за [5: 312]) Другий варіант *werden+lnfmuiv* I характеризується тим, що позначувані ним події не заплановані, не вирахувані, не запрограмовані, не домовлені, не призначені чи наказані, і має ознаку «- гарантія», напр.: *Glaubst du, Hermann wird sich ärgern?* (цит. за [5: 320-321]).

У другому варіанті об'єднані як вживання із ознакою «припущення», так і з ознакою «обіцянка», «намір», які начебто мали б суперечити одне одному. Однак дослідження із модальності [2: 64] доводять, що як модальні слова «недостовірності», типу *wohl, vermutlich,* так і модальні слова «достовірності», типу *sicher, bestimmt, unbedingt* насправді мають однакову функцію: сигналізувати невпевненість мовця у дійсності події. Тому ми вважаємо виправданим вважати вживання цієї сполуки із будь-якими модальними словами експліцитно модалізованими. Нам видається доцільним розглянути саме ті випадки, у яких модальність достовірності чи недостовірності реалізується конструкцією werdew+Infinitiv I за підтримки контексту, тобто є експлікованою. У тих випадках, у яких носієм модальної семантики залишається тільки *werden+lnfimtiv* I, модальне значення висловлення доводиться виводити із контексту. В ізольованому реченні поліфункціональність конструкції зумовлює невизначеність модальної характеристики висловлення, напр.: *Er wird zu Hause sitzen.* У цьому

реченні так само амбівалентним є і темпоральне значення. Для визначення темпоральності цієї конструкції, ми розмежовуємо ті контексти, у яких теперішнє чи майбутнє сигналізується часовими маркерами, від контекстів, у яких єдиним часовим маркером залишається сама конструкція. У таких контекстах для визначення темпорального значення слід враховувати ті чинники, які конотують і модифікують темпоральне значення, у першу чергу акціональність дієслів. 'У статті ми аналізуємо ті контексти із *werden+lnfmxïv* I, які об'єднані значенням теперішнього, та засоби їхнього відтворення в українській мові. Із загальної кількості вживань *werden+ln&mtiv* I такі приклади становлять у нашому корпусі 15% (за даними Г.Ґельгауза близько 10% [3: 131]). Матеріалом дослідження слугували тексти із паралельного корпусу художніх творів сучасної німецькомовної літератури та їхніх перекладів, виявлені методом суцільної вибірки, кількість яких складає 2000 одиниць із загальної кількості 3457 сторінок. Дані корпусу були також доповнені прикладами із електронного корпусу COSMAS II, кількість вживань із werden+Infinitiv I у якому становить 10 000. Однак останні приклади не були включені у наш корпус, оскільки вони не мають своїх перекладних відповідників, а застосовувалися лише для підтвердження чи спростування робочих гіпотез. Відповідно до алгоритму, вказаного у схемі 1, перед початком аналізу ми поділили усі приклади на дві основні структурні групи:

1) вживання *werden+Infinitiv* I із модальними словами (позначення: +M), 2) вживання *werden+Infmitiv* I без модальних слів (позначення: -M). Приклади першої та другої групи ми розбили на дві підгрупи: вживання *werden+Infinitiv* I із модальними словами із значенням припущення (позначення: +Mw) та вживання *werden+Infinitiv* I із модальними словами із значенням впевненості (позначення: +Ms). Серед вживань *werden+ Infinitiv* I групи +Mw та +Ms ми розмежували ті, у яких є часові маркери: зі значенням теперішнього (позначення: +Mw+Tg, +Ms +Tg) та зі значенням майбутнього (позначення: +Mw+Tz, +Ms +Tz). У всіх цих випадках, як модальність, так і темпоральність виражається контекстно однозначно. Однак і серед вживань *werden+Infinitiv I* без модальних слів ми виділили вживання з часовими маркерами зі значенням теперішнього (позначення: -M+Tg) та зі значенням майбутнього (позначення: -M+Tz), а також приклади без часових маркерів зі значенням теперішнього (позначення: -M-Tg) та зі значенням майбутнього (позначення: -M -Tz). В останніх чотирьох групах вид модальності не експлікований. У випадках без лексичних маркерів темпоральності, темпоральна перспектива визначається лише конструкцією *werden+Infinitiv* I, точніше акціональністю дієслова в інфінітиві. Контекстів із модальними словами, об'єднаними в групу з умовною назвою «WOHL», та з обставинами часу, які сигналізують теперішнє (+Mw+Tg), у нашому корпусі не виявлено. У копусі COSMAS II ми виявили один приклад із модальним словом *kann* та обставиною часу *jetzt,* яку однак можна інтерпретувати як у плані теперішнього, так і у плані майбутнього: *Im April 1993 folgte ein neues Tief.... Sie machte dafür Intrigen ihres Partei-«Freundes« Jürgen Möllemann verantwortlich. Ein Trost wird es für sie* ***jetzt kann*** *sein: Auch Möllemann ist inzwischen ganz unten.* (MMM/411.09072: Mannheimer Morgen, 10.11.1994, Politik; Das Ende einer wechselhaften Karriere)

Схема 1.Структурні моделі конструкції werden+Infinitiv I+/-M(w/s)+/-T(g)

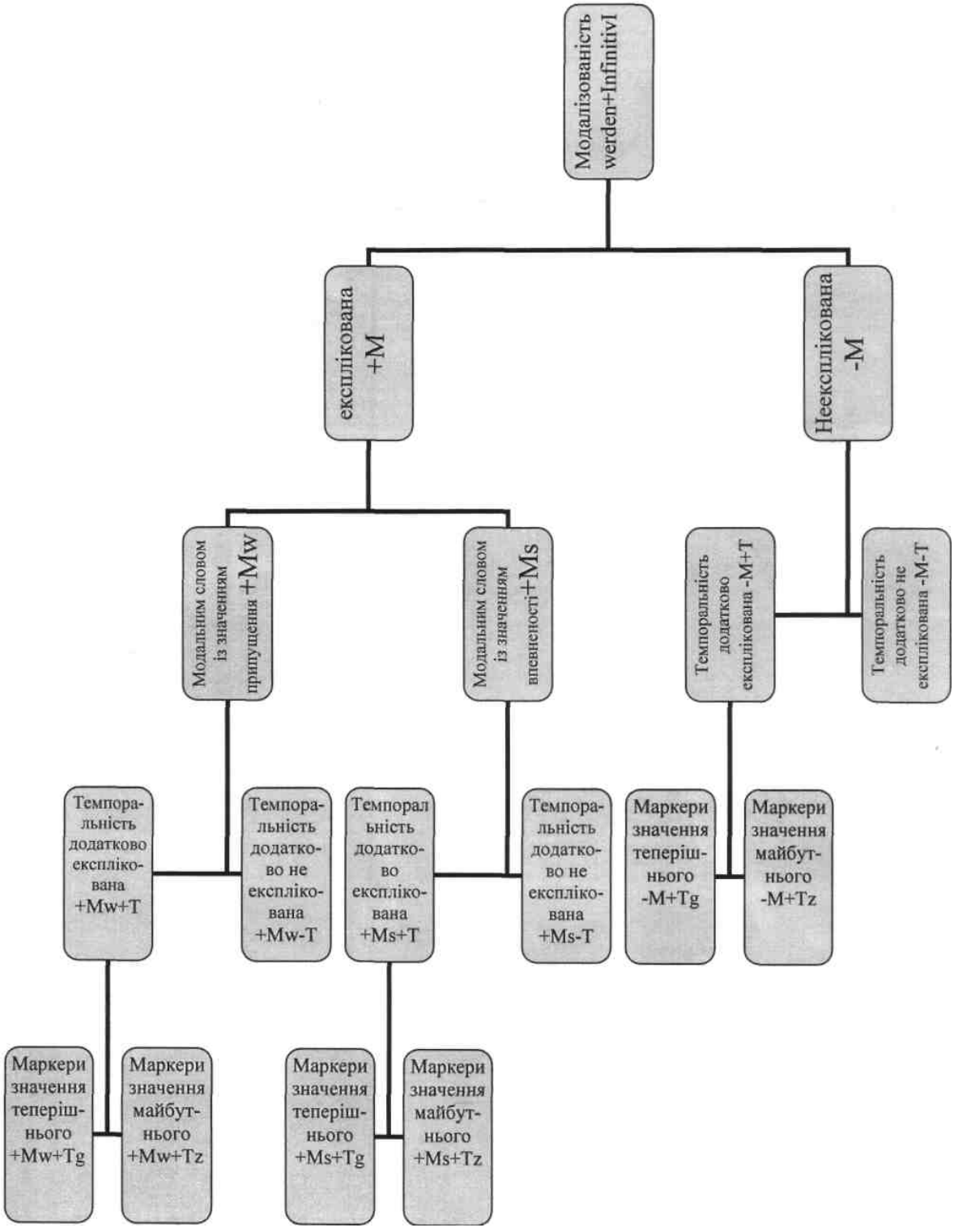

До контекстів із модальними словами, об'єднаними в групу з умовною назвою «SICHER» та з обставинами часу, які сигналізують теперішнє, (*werden+ Infinitiv* I+Ms+Tg) у нашому корпусі можна віднести один приклад:

2. ***„Gewiß*** *wird sie* ***jetzt*** *unglücklich* ***sein“,*** *klagte ich Lemkes an und genoß dabei das Wörtchen unglücklich.* (Grass 678)

Хоча, виходячи з акціональності дієслова *sein* можна зробити висновок, що йдеться про теперішній стан, у якому перебуває героїня, обставину *jetzt* можна інтерпретувати і як

«тепер», і як «від тепер». З ширшого контексту не випливає, чи мається на увазі тільки час мовлення, чи відрізок *jetzt* включає час мовлення і час після нього, а чи тільки час після нього. На цю ж проблему звертає увагу і Г.Ґельгауз [3: 204-205]. Така темпоральна невизначеність є специфікою прислівників типу *nun, jetzt, immer, niemals, nie.* У цьому прикладі перекладач робить вибір на користь форми майбутнього часу:

2а. Тепер вона буде дуже нещасна, - дорікнув я Ланкесові,...».(Грасс 706).

Такий переклад ми вважаємо тим вдалішим, що його можна інтерпретувати і як у плані майбутнього, що не виключає текст оригіналу, так і у плані теперішнього, оскільки форма майбутнього часу від дієслова *бути* вживається із значенням припущення у теперішньому, пор. *Йому зараз (мабуть) буде сумно.* В електронному корпусі COSMAS II приклади групи +Ms+Tg також відсутні, приклади із *jetzt* або *nun* завдяки контексту, зокрема перфективності дієслів, однозначно реферують до майбутнього:

3. *Wird das ein Tag! Wer sich den 1. Oktober bislang noch nicht freigehalten hat, wird* ***jetzt sicher*** *zum Kalender* ***greifen*** *und sich ihn ganz dick* ***anstreichen.*** (MMM/409.02681: Mannheimer Morgen, 20.09.1994, Lokales; Fetziger Sound rund um den Wasserturm).

Оскільки приклади групи *werden+ Infinitiv* I +Mw+Tg та *werden+ Infinitiv* I +Ms+Tg відсутні, тому про способи їхньої передачі українською мовою можна сказати тільки те, що там, де модальне слово та обставина теперішнього часу наявні, в перекладі слід використовувати форми теперішнього часу (1-1а див.ст. 5):

1а. *Це тепер її навряд чи втішає.*

Вживання форм майбутнього часу (за винятком дієслова *бути*) є в таких контекстах недопустимим. Як бачимо, в німецькій мові вживання конструкції *werden*+Infinitiv I зі значенням теперішнього в контексті з обставинами теперішнього часу та будь-яким модальним словом є досить рідкісним випадком (*Inzwischen wird er wohl/sicher krank sein*).

//Натомість без обставини часу конструкція *werden+ Infinitiv* I зі значенням теперішнього вживається як із модальними словами, так і без них. Зокрема до вживань конструкції *werden+ Infinitiv* I зі значенням теперішнього в контекстах із модальними словами, об'єднаними в групу з умовною назвою «WOHL», та без обставин часу (*werden+lnfmitiv* I+Mw-T) належать численні приклади:

4. *Flüchtig blies sie Erde und Asche von der Pelle, ..., dachte, wenn sie dachte: die werden* ***wohl*** *aus der Ziegelei sein...* (Grass 13)

4 а. ***...«Видко,*** *вони з цегельні»...* (Ґрасс49)

5. *Ich saß und wartete. Inzwischen wird Mama im Beichtstuhl sein und* ***womöglich*** *das sechste Gebot schon hinter sich* ***haben,*** *sorgte ich mich.* (Grass 169)

1 5 а. *Я сидів і чекав. «А матуся, - промайнула в мене тривожна думка, - тим часом у сповідальні й уже* ***перейшла, мабуть,*** *шосту заповідь».* (Ґрасс 202)

6. *Bist du - homosexuell? Lach doch nicht! Ich werde ja* ***wohl*** *mal fragen* ***dürfen.*** (Schulze 243)

6а. *Я ж* ***маю*** *право запитати* (Шульце 253)

7. *Er aber gab mir mürrisch und ohne Angst vor Wiederholungen zur Antwort: Hab keine Lust, Oskar. Wenn Satan keine Lust hat, siegt die Tugend. Schließlich wird* ***wohl*** *auch Satan einmal keine Lust haben* ***dürfen.*** (Grass 637)

7а. *Зрештою, сатана теж:,* ***либонь,*** *коли-небудь* ***має*** *право не хотіти.* (Ґрасс 665)

Характерною ознакою такого вживання є імперфективні дієслова, зокрема модальні та дієслова стану (*sein, haben)* конструкція *es gibt.*

До вживань конструкції *werden+Infinitiv* I зі значенням теперішнього в контекстах із модальними словами, об'єднаними в групу з умовною назвою «SICHER», та без обставин часу (*werden+Infinitiv* I+Ms-T) належить значно менше вживань, аніж відповідних прикладів із модальними словами недостовірності:

8. *“Ach“, sagte Asta, »ihr meint wohl, in eurem Costa Rica oder Granada leben keine Geckos, die ihr Salamander nennt, und keine Skorpione?“ Na* ***sicher*** *werde es die da* ***geben,*** *aber eben auch Affen und Papageien und uralte Inka-Tempel...* (Lange Müller 54)

8а. *Мовляв,* ***певно,*** *що вони там теж є, але там є ще мавпи, і папуги, і стародавні храми інків* .... (Лянґе-Мюллер 35)

9. *H. WEINRICH wird bei aller berechtigten Hochschätzung F. De SA USSURES* ***sicher*** *nicht behaupten* ***wollen*** *, daß der Cours de linguistique generale ein Anfang war.* (LIM/LI 1.00419, Weisgerber,L.,Muß die Linguistik...; Linguistische Berichte: Nr.9,S.58)

Для перекладу українською мовою такі приклади становлять особливий інтерес тому, що в українській мові ані аналітична, ані синтетичні форми майбутнього часу не поєднують модальне значення припущення з часовим значенням теперішнього. Значення припущення в українській мові разом зі значенням теперішнього здатна передавати форма майбутнього часу лише одного дієслова – *бути.* Цей збіг тим особливіший, що в німецькій мові саме імперфективні дієслова стану беруть участь у вираженні цього значення, й у першу чергу дієслово *sein.* В українській мові, отже, для адекватного перекладу прикладів груп *werden+ werden+Infinitiv* I +Mw-T та *werden+ werden+ Infinitiv* I +Ms-T із дієсловом *sein* можна використовувати як форму теперішнього часу дієслова *бути* з модальним словом припущення (8-8а), так і форму майбутнього часу дієслова *бути* без модального слова або з ним. Оскільки в українській мові це дієслово-зв'язка у формі теперішнього часу часто опускається, то конструкція *werden+ Infinitiv* I у цій функції часто не має свого відповідника у перекладі (4- 4а, див. ст. 6). Для конструкцій із іншими дієсловами в українській мові не можуть використовуватися форми майбутнього часу, а тільки теперішнього (6-6а, 7-7а див. ст. 6) або минулого часу (5-5а див. ст. 6).

Група *werden+ Infinitiv* I -M+Tg це вживання конструкції *werden+lnfinitiv* I без модальних слів у контекстах із обставинами часу, які позначають теперішнє.

10. *Ich saß und wartete.* ***Inzwischen*** *wird Mama im Beichtstuhl* ***sein*** *und womöglich das sechste Gebot schon hinter sich haben, sorgte ich mich.* (Grass 169)

10а. *Я сидів і чекав. «А матуся, - промайнула в мене тривожна думка, - тим часом* ***у сповідальні*** *й уже перейшла, мабуть, шосту заповідь».* (Ґрасс 202)

11. *Patrick sieht auf den Bildschirm, in dem sich das Wohnzimmer spiegelt.* ***„Jetzt wird*** *er* ***schlafen“,*** *sagt Patrick.* (Schulze 291)

Па. *Зараз він* ***точно спить,*** *- каже Патрик.* (Шульце 304)

Найбільшу групу *werden+ Infinitiv* I -M-T становлять вживання *werden+lnfmitiv* I зі значенням теперішнього без модальних слів та без обставин часу. У цих випадках значення теперішнього випливає винятково з контексту, напр.:

12. *Dieses wird nicht die erste Figur sein, die ich den Geschichten meines Patienten entnehme.* (Grass 517)

12а. *Це* ***буде*** *вже не перша фігура,* .... (Ґрасс 545)

13. *Sie wird tränenblind* ***sein,*** *entschuldigte ich Maria, und entschloß mich nach kurzer innerer Beratung, direkter vorzugehen.* (Grass 354)

13а. ***«Мабуть,*** *очі в неї* ***запливли*** *слізьми», ...* (Ґрасс 383)

14. *Ich richtete mich auf, dachte, der Mensch wird krank* ***sein,*** *erkannte aber gleichzeitig, daß der Mensch hinter der Tür nicht krank war...* (Grass 618)

14а. *Я випростався, подумавши, що Мюнцер,* ***мабуть, занедужав,*** ... (Ґрасс 646)

15. *Lux wird einem Kaninchen hinterher* ***sein,*** *dachte ich.* (Grass 693) 15а. ***«Либонь, погнався*** *за кроликом», - подумав я.* (Ґрасс 720)

16. *»Doch nun«, fistelte sie, »wollen wir die Trommel im Klassenschrank verwahren, sie wird müde* ***sein*** *und schlafen* ***wollen«*** (Grass 89).

16а. *А тепер, - перейшла вона на фальцет, - сховаймо барабана до класної шафи, він,* ***мабуть,*** *уже* ***стомився*** *і хоче спатки.* (Ґрасс 122) 16Ь...., *він,* ***мабуть,*** *уже стомився і* ***хоче*** *спатки.* (Ґрасс 122) Найчастіше часова перспектива у цих випадках визначається імперфективною акціональністю дієслова (найчастіше тут зустрічається дієслово *sein).* Щодо частоти вживання *werden + Infinitiv I* зі значенням припущення у теперішньому часі у текстах різних стилів, то для газетних текстів таке вживання *werden+ Infinitiv* I нетипове навіть у сприятливих контекстах із дієсловами стану. Найчастіше такі приклади зустрічаються в художніх текстах. У прикладах *werden+Infinitiv* I-M+Tg та *werden+Infmitiv* I-

М-Т в українських перекладах необхідним є доповнити лексему з епістемічним значенням, що зафіксовано нами з високим ступенем регулярності (11-11a, 13-13a, 14-14a, 15-15a, 16-16a див. ст. 8-9). Дієслово *бути,* вжите у перекладі у формі теперішнього часу, може бути опущене (10-10a див. ст. 8), а у формі майбутнього часу може вживатися і без модального слова (12-12a див. ст. 8). Конструкція *sein+Adjektiv/Adverb* називає стан, що в українській мові часто передається формою минулого часу дієслів доконаного виду. Тут значення стану передається перфектною семантикою (14-14a, 15-15a, 16-16a див. ст. 8). Інші дієслова у складі *werden+Infinitiv* I здебільшого вживаються у формі теперішнього часу (16b).

Підсумовуючи, слід визнати, що найчастотнішим структурним типом вживання сполуки *werden+ Infinitiv* I зі значенням теперішнього є тип *werden+ Infinitiv I* -M-Tg (60%). Менш частотною є модель *werden+ Infinitiv I* +Mw-Tg (20%). Ще менше вживані типи *werden+ Infinitiv I* -M+Tg (10%), та *werden +Infinitiv I* +Ms-Tg (10%). Типи *werden+Infmitiv I* +Mw+Tg та *werden+ Infinitiv* I +Ms+Tg відсутні.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Diewald G. *Werden &* Infinitiv - Versuch einer Zwischenbilanz nebst Ausblick // DaF - 2005. - № 42. - S. 23-32.
2. Dietrich R. Modalität im Deutschen. Zur Theorie der relativen Modalität. - Wiesbaden: Westdeutscher Verlag, 1992. - 224 S.
3. Gelhaus H. Das Futur in ausgewählten Texten der geschriebenen deutschen Sprache der Gegenwart: Studien z. Tempussystem. - Düsseldorf: Schwann, 1975. -308S.
4. Leiss E. Die Verbalkategorien des Deutschen: Ein Beitrag zur Theorie der sprachlichen Kategorisierung. (Studia Linguistica Germanica, 31.)Berlin: de Gruyter, 1992. - 334 S.
5. Matzel K., Ulvestad B. Futur I und Futurisches Präsens // Sprachwissenschaft - 1982 - №7 - S. 282.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Катерина Панченко – аспірантка кафедри німецької філології Львівського національного університету ім. І. Франка.
Наукові інтереси: функціональна граматика німецької мови, констрастивна лінгвістика.

СКЛАДНІ РЕЧЕННЯ З КОМПОНЕНТОМ, ВИРАЖЕНИМ ПРЯМОЮ МОВОЮ, В РОМАНАХ ДЖ.ОСТІН

Марина ПЛОТКІНА (Київ, Україна)

Стаття присвячена вивченню особливостей складних речень з компонентом, що містить пряму мову, в романах Дж. Остін. Проаналізовано структурні риси цієї групи синтаксичних конструкцій, здійснена їхня класифікація.

The given article is devoted to studying of peculiarities of composite sentences with the direct speech component in Jane Austen's novels. The structural features of the syntactic constructions belonging to this group are analyzed and their classification is also accomplished.

Дослідження синтаксису романів Дж. Остін показало, що складні речення в її літературних творах представлені такими типами: складносурядне, складнопідрядне, складне речення зі змішаним зв'язком, безсполучникове складне речення, період як окремий прояв двох попередніх типів складного речення та надфразна єдність. **Об'єктом** цього дослідження є явище чужої мови в романах англійських письменників початку XIXст., а **предметом** – складні речення, компонентом яких є чужа мова, в романах Дж. Остін. **Метою** нашої розвідки є вивчення особливостей складних речень з чужою мовою, а саме її різновидом – прямою мовою в романах письменниці.

М.В. Ломоносов вперше виділив лінгвістичну категорію чужої мови. Саме він увів похідні терміни на позначення її основних понять. Пізніше виникають термін "чужа мова" та термін, якій має синтаксичний характер, "чужі речення". Вони є результатом контамінації термінологізованих виразів "речи вносные" (М.В. Ломоносов), "чужие слова" (О.Х. Востоков, Ф.І. Буслаєв) та "вносное предложение" (Н.І. Греч). У другій половині XIX ст. термінологія, яка обслуговує категорію чужих висловлень, значно поповнюється (виникають нові терміни та термінологічні сполучення: "чужа думка", "мова автора", "слова автора", "монолог", "діалог", "монологічне мовлення", "діалогічне мовлення", "внутрішній монолог", "авторський монолог", "ліричні відступи" і под.), поглиблюються її теоретичні засади, поширюється коло питань, що досліджуються. У 1890 р. П. Козловський поставив питання про виділення нового способу передачі чужого висловлення – невласне-прямої мови.